

Výber stavebných pozemkov budúcej novej mestskej štvrte bol vyhovujúci z viacerých aspektov. Kúpou pozemku získali investori pozemok o celkovej výmere 47 410 m². Tento bol rozvrhnutý na 78 parciel v priemernej výmere cca 400 m², s možnosťou ďalšieho rozšírenia. Miesto je situované na miernom svahu orientovanom na západ, neďaleko centra mesta. Na vrchole mierneho kopca bol neskôr postavený evanjelický kostol podľa projektu architekta M. M. Harminca.

Jednoduchý územný koncept počítal v prvej fáze (1931) s tromi pozdĺžnymi hlavnými ulicami kolmo prepojenými bočnými uličkami. V ich rohoch vznikli voľné plochy – malé námestia. Projekty obsahovali viacero alternatív týkajúcich sa počtu stavebných parciel. Podľa pôvodného harmonogramu mala byť celá akcia realizovaná za 8 mesiacov, tento termín však stavebné firmy nestíhali. V prvej etape sa stavalo 38 typových rodinných domov. Aj napriek jej rozsahu sa podarilo akciu dokončiť okolo apríla 1932, teda len za obdobie jedného roka. V mestskej štvrti bolo do konca 30. rokov 20. storočia postavených spolu 48 objektov. Základ tvorilo 5 typových

domov a individuálne projekty, ku ktorým môžeme pripočítať aj vybavenosť štvrte, kostol s farou a mestskou školou.

Svojdomy zaujme svojim čistým puristickým ponímaním priestoru a modernou funkcionalistickou architektúrou. K jej charakteristickým prvkom patrí:

- Ucelený obraz štvrte.
- Uličná fasáda. Dvojdomy postavené v pravidelnom rade vytvorili hru objemov rytmizujúcu uličnú fasádu. Tým bol docielený ďalší aspekt výnimočnosti realizácie. Architekti pracovali s hmotu jednoposchodových rodinných domov tak, že ju odsadili alebo predsadili. Menili jej funkcie (strecha, strešná terasa alebo balkón).
- Typové projekty rodinných domov.
- Typizácia stavebných prvkov.
- Ploché strechy.
- Okrasná záhrada funkčne určená na rekreáciu.
- Jednotné oplatenie. Použitím transparentného kovového pletiva pre celú štvrť sa docielilo nerušené vnímanie uličnej fasády.

V súčasnosti je aj architektúra a urbanizmus mestskej štvrte Svojdomy so svojou jedinečnou identitou necitlivo atakovaná aktuálnymi trendmi v architektúre, či vkusom majiteľom a developerov. V 21. storočí by už mala mať náležitú ochranu, ktorá jej v rámci svojej výnimočnosti patrí. Svojdomy má svoje pevné miesto na mape európskych realizácií modernej architektúry a bývania v 20. a 30. rokoch 20. storočia.

Dušan Mellner

NOVÁ SYNAGÓGA ŽILINA

SVOJDOMOV

Moderné bývanie v Žiline v 30. rokoch 20. storočia

12. - 28. 4. 2019 panelová výstava Dušana Mellnera
25. 4. 2019 konferencia Nové pohľady na modernu

Nová synagóga Žilina

J. M. Hurbana 220/11, 010 01 Žilina

Otvorené: streda – nedeľa, 13.00 – 19.00

www.novasynagoga.sk

Autorom výstavy je Dušan Mellner z Katedry architektúry SvF STU Bratislava, záštitu prevzali Peter Fiabáne primátor Mesta Žilina, prof. Stanislav Unčík, dekan SvF STU a Spolok architektov Slovenska.

u. fond na podporu umenia

PP
POČÍTACE
A PROGRAMOVANIE

Mesto Žilina
Finančná podpora

STU
SvF

FVU

Za priestor Novej synagógy
ďakujeme Židovskej náboženskej
obci Žilina.

Podujatia a výstavy
z verejných zdrojov podporil
Fond na podporu umenia.

KIA Nadácia
Kia Motors Slovakia

TB
NADÁCIA
TRUBA ŠKOLY

SPOLOK
ARCHITEKTOV
SLOVENSKA
A
ARCHITECTS
SOCIETY

Prvé Československo patrilo od začiatku k moderným demokratickým štátom, ktoré sa zaradili medzi najvyspelejšie krajiny sveta. Synonymum „Nová doba, nový svet“ bolo jedným z pohľadov moderného človeka, ktorý sa chcel presadiť v povojnovom svete. Moderná architektúra sa stala výrazom a zároveň životným štýlom nového občana. V odbornej aj regionálnej tlači sa objavovali rôzne manifesty namierené voči „starému mysleniu“ odzrkadľujúce potrebu po progresívnom myslení novozaloženej republiky, očistené od archaických „monarchistických“ elementov. Zaujímajú sa sústreďuje nielen na verejný ale i súkromný život, mení sa myslenie ľudí. Moderná architektúra mala bez veľkých gest slúžiť bežnému občianskemu životu.

Pomerne rýchlo sa udomácňuje nová organizácia spôsobu bývania a súkromného života v modernom dome, ktorý sa stáva jedným z ťažísk architektonickej tvorby a bytovej kultúry. Vyzdvihuje sa funkčnosť a účelnosť, ktoré sú podriadené novým potrebám človeka s moderným myslením. Bývanie malo byť praktické a použiteľné (funkčné), dosahuje sa štandard bytovej hygieny, vrátane vetrania a preslnenia obytných miestností, pozornosť je venovaná aj správnej orientácii jednotlivých častí domu na svetové strany, prepojení bývania so zeleňou a i.

Situáciu v Európe reflektoval program „Nové bývanie“ predstavujúci jednu z prvých stavebných akcií zameraných na moderné bývanie. Tento program bol v roku 1927 prezentovaný na svetovej výstave v Štuttgarte v štvrti Weissenhof. V prológu katalógu výstavy sa L. Mies van der Rohe vyjadruje, že problémy nového bývania tkvejú v zmene materiálnej, sociálnej a duchovnej tvárnosti dnešnej doby, ... a boj o nové obydlie je len článkom vo veľkom boji o nové životné formy. Koncept zástavby je spojený s cieľmi „funkčný, lacný, sociálny a krásny“. Táto výstava a predovšetkým publikovaný manifest podnietili ďalšie výstavné a stavebné akcie: 1928 – Brno-Žabovřesky (Nový dom), 1929 – Vratislav (kolónia Wohnung und Wekraum), 1930 Zürich-Neubühl (Werkbund), 1932 – Praha-Baba, 1932 – Viedeň (Werkbungsiedlung).

Rovnaký trend prevládal aj na Slovensku a na problém bytovej núdze reflektovali realizácie vo viacerých mestách, vykazovali ale konkrétne špecifiká. Realizácie v tomto období predstavuje najmä výstavba obytných blokov s podporou štátu, či mestskej samosprávy (napr. Bratislava: 1931 – 1932 Unitas) alebo firemné investície (Baťove akcie: 1935 – 1942 Svit, 1938 – 1943 Partizánske). Stavba rodinných domov ovplyvnená nedostatočne silným súkromným kapitálom nebola vnímaná ako prostriedok riešenia bytovej núdze. Spočiatku tradícia stavebných družstiev nebola natoľko rozvinutá ako v českých krajinách.

Podľa súčasného stavu poznania najväčšou stavebnou realizáciou svojho druhu na území Československa je Svojdodomov v Žiline (1931), kde boli použité myšlienky trendu zadaného na svetovej výstave v Štuttgarte. Táto akcia rodinných domov bola výhradne financovaná súkromným kapitálom.

Žilina patrila v období prvej Československej republiky stavebným rozvojom k najdynamickejšie sa rozvíjajúcim mestám na Slovensku. Nové trendy mohli byť prinesené investormi priamo zo štuttgartskej výstavy cez Brno alebo sprostredkovane cez architektov, napríklad progresívneho architekta M. M. Scheera (absolvent VUT Brno) pôsobiaceho v Žiline. Nezanedbateľným elementom boli i dlhodobější osobné i obchodné kontakty s nemeckými hovoriacimi krajinami.

Mestská štvrť Svojdodomov v Žiline je praktickou ukážkou použitia princípov „Nového bývania“, kde hrala dôležitú úlohu myšlienka zabezpečenia bývania a funkčnosti. Realizácia bola naštartovaná založením stavebného družstva Svojdodomov a vypísaním celoštátnej architektonickej súťaže

(1930) na typové rodinné domy s požadovanou modernou formou bývania. Zakladateľom a predsedom družstva bol Štefan Mellner.

Predpokladané zahájenie výstavby stanovilo už na rok 1931. V prvej fáze sa plánovalo, že „bude zhotovených 6 rôznych plánov prvotriednymi architektmi“. Zúčastnili sa jej mnohí domáci žilinskí či mimomestskí architekti, napríklad staviteľ J. Svoboda z Prahy s americkými vilkami, staviteľ domov z Moravskej Ostravy, staviteľ Ing. Hollan a Kučera“ zo Žiliny, architekt Ing. Žigo Wertheimer, architekt a staviteľ Július Stein, architekt Michal Maximilián Scheer. Boli oslovení a zúčastnili sa aj ďalší architekti z Ostravy, Prahy, Brna a i.

Na základe vyhodnotenia celoštátnej súťaže boli stavebnou komisiou vybráni traja architekti a projekty na 9 typových domov. V marci v roku 1931 boli vyzvaní víťazní architekti M. M. Scheer, Ž. Wertheimer a J. Stein, aby dopracovali a predložili plány a rozpočty podľa stanovených požiadaviek. Nakoniec boli stavané len typové domy podľa M. Scheera a J. Steina. Ž. Weitheimer, K. Werner a ďalší architekti navrhovali neskôr individuálne projekty domov.